

Цитування:

Тормахова А. М. До проблеми взаємодії мистецтва та політики в контексті сучасної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 2. С. 64–68.

Tormakhova A. (2022). On the problem of interaction between art and politics in the context of contemporary culture. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 64–68 [in Ukrainian].

Тормахова Анастасія Миколаївна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри етики, естетики
та культурології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7178-850X>
tormakhova@ukr.net

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МИСТЕЦТВА ТА ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета роботи - окреслити проблему взаємодії мистецтва та політики в контексті сучасного соціокультурного простору. **Методологія роботи** передбачає використання методу синтезу задля визначення специфіки мистецтва та його ролі в контексті культури сьогодення. Метод аналогії застосовано з метою окреслення спільних домінант у сучасному європейському мурал-арті, який присвячено Україні. Аналітичний підхід використано задля визначення кореляції між мистецтвом, культурою та політикою. **Наукова новизна.** Окреслено взаємозв'язок між мистецтвом та політикою в межах сучасного культурного простору. Визначено потребу посилювати контроль у сфері культурної політики щодо мистецького контенту, який потрапляє до широкої глядацької аудиторії та досягненні балансу між свободою та відповідальністю у індивідуальній творчій діяльності митця. **Висновки.** Мистецтво виступає виразником тих культурно-політичних процесів, які відбуваються в суспільстві. Воно формує певний світогляд, виступає засобом боротьби, носієм певної ідеології. У зв'язку з цим, важливим завданням є необхідність здійснювати експертну оцінку мистецького продукту. В умовах відсутності офіційної цензури вона необхідна, аби не допустити порушення морально-етичних, релігійних норм. Під час війни роль мистецтва у житті людини є ще більш важливою, адже воно формується під впливом політичних процесів та істотним чином впливає на свідомість. Важливим є досягнення кореляції між свободою та відповідальністю митця, коли він вільно може обирати зміст та форму власних творів, зважаючи на той вплив, який він чинить на глядача. На прикладі муралів, які виникли в українських та європейських містах упродовж початку повномасштабного вторгнення російських військ, можна прослідкувати наявність спільних рис, що проявляються у специфіці тем, образів, символів, кольорової гами тощо. Вони виступають рушієм культурно-ідеологічної підтримки України у боротьбі за свободу.

Ключові слова: культура, мистецтво, політика, мистецький продукт, війна, мурал.

Tormakhova Anastasiia, Ph.D., associate professor of Ethics, Aesthetics and Culture Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

On the problem of interaction between art and politics in the context of contemporary culture

The purpose of the article is to outline the problem of interaction between art and politics in the context of modern socio-cultural space. The **research methodology** involves the use of the method of synthesis to determine the specifics of art and its role in the context of today's culture. The method of analogy was used to outline common dominants in modern European mural art, which is dedicated to Ukraine. An analytical approach was used to determine the correlation between art, culture, and politics. **Scientific novelty.** The relationship between art and politics within the modern cultural space is outlined. We need to strengthen control in the field of cultural policy over artistic content, which reaches a wide audience, and to achieve a balance between freedom and responsibility in the individual creative activity of the artist. **Conclusions.** Art is an expression of those cultural and political processes that take place in society. It forms a certain worldview, and acts as a means of struggle, the bearer of a certain ideology. An important task in this regard is the need for expert evaluation of the art product. In the absence of official censorship, it is necessary to prevent violations of moral, ethical and religious norms. During the war, the role of art in human life is even more important, because it is formed under the influence of political processes and significantly affects consciousness. It is important to achieve a correlation between the freedom and responsibility of the artist when he is free to choose the content and form of his own works, given the impact he has on the viewer. On the example of murals that appeared in Ukrainian and European cities during the beginning of the full-scale invasion of Russian troops, we can trace the presence of common features manifested in the specifics of themes, images, symbols, colors. They are the driving force of cultural and ideological support for Ukraine in the struggle for freedom.

Key words: culture, art, politics, art product, war, mural.

Актуальність теми дослідження. Мистецтво є невід'ємною частиною сучасного культурного простору. Воно виступає віддзеркаленням тих ключових проблем, що існують у суспільстві. У зв'язку з сучасною соціокультурною ситуацією в Україні актуалізувалось питання кореляції між мистецтвом та політикою. Проблема ангажованості мистецтва, його функцій та ролі в контексті культури є вкрай важливою, адже в ЗМІ почасти висвітлюються діаметрально протилежні твердження, які потребують науково-обґрунтованого спростування чи підтвердження. Також необхідним є визначення тих ключових проблем, що панують в межах культурної політики в українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання свободи творчості як конституційної цінності інформаційного суспільства досліджувалось в роботі Н. Бочарової [1], а можливості здійснення права на свободу творчості висвітлювались у роботі О. Пунда та Я. Колобова [3]. Взаємодія політики та мистецтва досліджувалась в роботі Ф. Моллера [7]. Мистецтво як поле боротьби репрезентацій політичних ідеологій аналізується в статті А. Онищенко [2]. Л. Стеценко приділяє увагу соціології мистецтва [5]. Соціальноправові гарантії та практичні моделі реалізації стратегій розвитку національної культури представлені в публікації О. Рупташ та М. Шкрібляк [4]. Мистецтво та специфіка його презентації досліджено Е. Гомбріхом [6].

Мета статті – окреслити проблему взаємодії мистецтва та політики в контексті сучасного соціокультурного простору.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво є сферою культурного простору, яка надзвичайно важлива для суспільства. «Мистецтво – це система нематеріальних знаків, що відсилають нас до реальних предметів, передаючи нам частину їхнього значення. Можливість щось означати є його умовою як знаку» [2, 69]. Ті функції, які воно виконує, нерідко зводяться серед більшості реципієнтів до розважальної, естетичної тощо. Проте нерідко мало усвідомлюються такі функції мистецтва, як комунікативна, прогностична, ідеологічна, виховна. Попри те, що до споживання мистецтва нерідко звертаються як до певної розради, засобу досягнення насолоди, воно здійснює масштабний вплив на людину зокрема та суспільство загалом. Вибір того чи іншого музичного контенту, кінострічки чи літературного твору відображує естетичний

смак людини, її інтереси. Водночас й смак, й світогляд можуть істотно змінюватися під впливом нових мистецьких феноменів. «Мистецтво звертається не тільки до базових для конкретної культури категорій та канонів, а здатне продукувати власні духовні змісти, естетичні цінності, що можуть переорієнтувати суспільну свідомість і привести до зміни картини світу» [5, 44]. Саме тому не варто нівелювати важливість того контенту, який лунає з радіоприймачів, демонструється на телебаченні, займає рейтингові позиції на різних медіа ресурсах чи пропонується через програмні доданки. Культура є сферою інтелектуально-творчої самореалізації конкретного народу, а її розвиток «опосередковано впливає на політику держави» [4, 191]. Але ця система має й зворотній бік, адже держава, яка орієнтована на інтереси національної безпеки, скеровує та переорієнтує стратегії розвитку культурної політики, що реалізуються у мистецькій сфері.

Мистецький продукт, що виробляється творцями, може мати різний характер. При його створенні митець є вільним у виборі засобів виразності. Право на вільну творчість визначено як одне з базових для сучасних суспільств, адже виступає рушійною силою його сталого розвитку. Держава має заохочувати творчість за допомогою різних чинників: «за допомогою ефективної правової охорони, яка, з одного боку, слугувала би забезпеченням авторів засобами для існування, а, з іншого боку, сприяла би розвитку культури і прогресу шляхом широкого розповсюдження творчих досягнень» [1, 37]. Проте ця свобода митця, яка проявляється у відсутності цензури у демократичних державах, не є абсолютною. Свобода творчості передбачає здатність створити будь-який мистецький продукт. Але не є тотожною можливістю просувати його у медіа. Адже важливе значення має його відповідність соціокультурним реаліям, етичним нормам, що панують у суспільстві, здатність запитам аудиторії. Ернста Гомбріх у праці «Мистецтво та ілюзія» відстоює думку про те, що існує власне відчуття реальності суб'єктом, а також той тип реальності, який формується соціумом. При спробі розрізнити ілюзорне і реальне він має дослідити специфіку суспільного функціонування репрезентації мистецтва [6, 305]. Власне, і митець має не лише формувати твір, а й передбачати можливі стратегії його розвитку.

В українському суспільстві згідно положенням Конституції визначено відсутність цензури. Проте не варто забувати також про

наявність чинників, які мають враховуватись при створенні мистецького твору. Вони можуть стосуватись морально-етичних, релігійних, політичних, ціннісних факторів, які вимагають здійснення певної незалежної експертизи, яка б виконувала роль цензора, особливо коли мистецтво виходить на національний чи світовий рівень. Важливим є відбір контенту, що через персону виконавця виступає репрезентантом країни. Наприклад, вокальний конкурс «Євробачення» виступає платформою, в якій музичний продукт стає відомим для широкої аудиторії. Саме тому кожен виконавець, який потрапляє на нього, виступає уособленням мистецтва конкретної країни, символом смаків його народу, здатності бути рупором його думок та сподівань тощо. Цей мистецький конкурс, який був утворений задля просування спільної телевізійної мережі серед європейських країн, перетворився на потужну арену, на якій проявляються не лише мистецькі, а й політичні смаки багатомільйонної аудиторії. При організації національного відбору учасників, які можуть представляти на конкурсі Євробачення Україну, упродовж останніх років почали звертати увагу і на їх соціально-політичні погляди, і на їх морально-етичну поведінку, хоча раніше здебільшого звертали увагу на ті показники, що стосувались самого музичного продукту – його відповідність правилам конкурсу. Це є надзвичайно важливим, адже дійсно участь в такому потужному мистецькому заході, який транслюється у багатьох країнах Європи, виступає плацдармом для проголошення національного мистецтва.

Так у часи миру актуальною є будь-яка тематика, проте у період війни надзвичайно важливою стає патріотично орієнтована, та, що закликає до боротьби, дозволяє знайти сили до життя, акумулювати усі внутрішні сили людини. Внаслідок російської анексії Криму та війни на Донбасі було ініційовано потребу впровадження принципу цензурування художньої продукції, а також заборони в'їзду в Україну осіб, які підтримували політику російського уряду. Ще більшою вона має стати тепер, коли ведеться повномасштабна війна, на якій ворог застосовує не лише фізичну зброю, а й засоби інформаційної боротьби. «Для безпеки держави в основу культурної політики потрібно покласти захист її національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності й конституційного ладу» [4, 192]. Митці мають усвідомлювати ту важливу місію, яку вони виконують, створюючи твори. Адже через мистецьку форму набагато легше засвоюється

будь-яка ідея, тема тощо. Саме тому твір може змінювати світоглядні установки великих людських спільнот, виступати уособленням думок та мрій, інтегрувати та спрямовувати. «Зростання масштабів та сфер реалізації свободи творчості людини загострює проблему її моральної та творчої відповідальності за наслідки та результати цієї діяльності» [3, 81]. У випадку функціонування мистецького твору, що має часову природу – музика, театр, кіно, перформативні практики не лише творець, а й виконавець впливають на сприйняття твору. Відтворюючи якийсь твір музикант чи актор мають вжитися у роль, вірно передати авторський задум, надати йому потрібної інтерпретації. І, навпаки, сприйняття часового мистецького твору напряму залежить від того, яку соціальну позицію посідає виконавець. Його погляди та переконання, смаки, біографія доповнюють образ персонажа. Нерідко у очах публіки актор ототожнюється із його роллю, саме тому можливість розмежування реального життя та гри здебільшого є вкрай складною, особливо для тих, хто спостерігає за ним. Все це зумовлює необхідність розуміння того, що мистецтво є потужним інструментом трансляції емоційного досвіду представників тієї чи іншої культури. Йому критерії, які висувуються до мистецьких форм, є доволі високими. «У багатьох мистецьких роботах є критична складова, і є моральна складова... Художники можуть бути політичними, не намагаючись бути політичними, тоді як ті митці, які хочуть мати політичний вплив, можуть зазнати невдачі» [7].

Ряд митців демонструють нерозривну єдність життєвих принципів та діяльності в мистецькій сфері. Зокрема у своїх перформансах відома сербська мисткиня Марина Абрамович прагне розкрити ті болючі проблеми, які існують в суспільстві, багато її перформансів демонструють внутрішній потенціал людської сутності, випробовують межі людських моральнісних принципів. Її перформанс «У присутності художника», під час якого вона встановлювала зоровий контакт з будь-яким відвідувачем події, вперше був проведений в 2010 році у Нью-Йоркському музеї сучасного мистецтва (МОМА). В квітні 2022 року Марина Абрамович вирішила його повторити, а всі зібрані кошти відправити на рахунки організацій, що займаються підтримкою людей, які постраждали внаслідок війни в Україні.

Кожен мистецький твір є поєднанням індивідуального, етнічного, національного начал. Він є свідченням тих культурних та

політичних процесів, що відбуваються у суспільстві. Саме тому настільки багатою є палітра народних пісень та різних форм творчості, що були представлені у фольклорі різних країн світу. Її надзвичайно широкою та мінливою є стильова та жанрова сфера мистецьких форм сьогодення. Водночас можна простежити певні спільні риси, які споріднюють мистецькі практики, що виникли у різних культурно-національних традиціях, проте спрямовані на відтворення однієї ідеї.

Навесні 2022 року в багатьох містах України та світу почали виникати мурали, в яких можна виділити ряд спільних ознак. Їх тематика пов'язана з підтримкою України, закликами до припинення війни, висвітленням співчуття до страждань дорослих та дітей, які потерпають від російської агресії. Зокрема митці застосовують ті символи, які зрозумілі для більшості людей це білий голуб миру із гілкою у дзьобі, якого зобразили у Франкфурті (Німеччині) чи такий самий голуб, але вдягнений у бронезилет, що несе замість гілки автоматичну зброю, що змальований на будівлі у Парижі (Франція). Зв'язок з подіями, що відбуваються в Україні, можна розпізнати завдяки використанню у зображеннях кольори українського прапора, якими змальовано гілку чи тло мурала. Подібне зображення голуба у бронезилеті колись створив Бенксі у Газі, привертаючи увагу до ізраїльсько-палестинського конфлікту, що тривав десятиліття, а потім серію творів мистецтва поблизу Кале у Франції, що зображують триваючу мігрантську кризу. Ці твори мистецтва відображають культуру, суспільство та пропонують інший погляд на певні політичні проблеми. Це мистецтво, яке ставить запитання про навколишній світ, а не дає відповіді.

Митці нерідко передають образ України у вигляді молодої дівчини, вдягненої в українське традиційне вбрання, як це зробили муралісти у таких містах, як Цюріх (Швейцарія), Рівне (Україна), Берлін (Німеччина). В цих зображеннях також використовуються кольори українського прапора, мапа України, соняхи тощо. Кожен митець застосовує зрозумілу семантику кольорів чи інших символів української нації (тризуб, мапа) за рахунок чого втілює основну ідею. Проте звісно відмінності полягають у індивідуальній авторській манері, яка проявляється у деталізації зображень, специфіки обраного сюжету. Ряд митців зображують президента України Володимира Олександровича Зеленського, який постає у вигляді борця з силами зла – міфічними чи

реальними. Саме такі персоніфіковані добре пізнавані образи представлені у муралі польського митця Kawu, який змалював президента у вигляді Гаррі Поттера у Познані. Більш реалістично його зобразили митці Good Looking Studio у Кракові чи у США, де Володимир Зеленський стоїть з автоматичною зброєю в руках. Не менш часто на муралах змальовані українські діти, зокрема у роботах, що виникли в Запоріжжі, Празі, Парижі, американському штаті Каліфорнія тощо. «Мистецтво можна використовувати для організації людей навколо певної мети. Мистецтво може надихнути та надати людям можливість стати творцями змін у своєму оточенні» [8].

Поява цих та інших мистецьких робіт викликана тими процесами, що відбуваються у світі. Вони відіграють роль культурної зброї, яка спрямована до заклику різними політичними силами, керівникам країн об'єднуватись у боротьбі за мир та допомозі Україні. Їх поява виступає ініціативою різних представників не владних структур, а простих громадян. Мистецтво виступає формою репрезентації актуальних подій, воно напряду пов'язано з політичною ідеологією. «Мистецтво є місцем боротьби різних репрезентаційних режимів, що легітимуються політичними ідеологіями, які стоять за ними. Це боротьба за право конструювання реальності» [2, 71]. Саме тому функціонування мистецтва в контексті культури є важливим компонентом розвитку суспільства, а його характер не лише визначається поточним образом світу, але й формує його.

Наукова новизна. Окреслено взаємозв'язок між мистецтвом та політикою в межах сучасного культурного простору. Визначено потребу посилювати контроль у сфері культурної політики щодо мистецького контенту, який потрапляє до широкої глядацької аудиторії та досягненні балансу між свободою та відповідальністю у індивідуальній творчій діяльності митця.

Висновки. Мистецтво виступає виразником тих культурно-політичних процесів, які відбуваються в суспільстві. Воно формує певний світогляд, виступає засобом боротьби, носієм певної ідеології. У зв'язку з цим важливим завданням є необхідність здійснювати експертну оцінку мистецького продукту. В умовах відсутності офіційної цензури вона необхідна, аби не допустити порушення морально-етичних, релігійних норм. Під час війни роль мистецтва у житті людини є ще більш важливою, адже воно

формується під впливом політичних процесів та істотним чином впливає на свідомість. Важливим є досягнення кореляції між свободою та відповідальністю митця, коли він вільно може обирати зміст та форму власних творів, зважаючи на той вплив, який він чинить на глядача. На прикладі муралів, які виникли в українських та європейських містах упродовж початку повномасштабного вторгнення російських військ, можна прослідкувати наявність спільних рис, що проявляються у специфіці тем, образів, символів, кольорової гами тощо. Вони виступають рушієм культурно-ідеологічної підтримки України у боротьбі за свободу.

Література

1. Бочарова Н. Свобода творчості як конституційна цінність інформаційного суспільства. *Юридичний вісник*, 2014. № 3. С. 34–38.
2. Онищенко А. В. Конструюючи реальність: мистецтво як поле боротьби репрезентацій політичних ідеологій. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*, 2019. Том 4. С. 67–72.
3. Пунда О. О., Колобова Я. Ю. Проблеми здійснення права на свободу творчості. *Університетські наукові записки*, 2011. № 2. С. 81–86.
4. Рупташ О., Шкрібляк М. Сучасна стратегія розвитку національної культури: теоретичні аспекти, соціальноправові гарантії та практичні моделі реалізації. *Феномен культури у гуманітарному дискурсі*. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 186–208.
5. Стеценко Л. Л. Соціологічні погляди на мистецтво в контексті сучасної естетики. *Гуманітарний часопис*, 2012. № 3. С. 38–45.
6. Gombrich E. *Art and Illusion: A study in the psychology of pictorial representation*. NY: Phaidon Press Inc, 2012.
7. Möller F. *Politics and Art. Subject: Political Science, Comparative Politics, Political Theory*, 2016. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199935307.013.13

8. How Art and Politics Influence and Shape Each Other. 23.02.2021. URL: <https://different-level.com/how-art-and-politics-influence-and-shape-each-other/> (дата звернення: березень 2022).

References

1. Bocharova, N. (2014). Freedom of creativity as a constitutional value of the information society. *Jurydychnyj visnyk*, 3, 34–38 [in Ukrainian].
2. Onishchenko, A. V. (2019). Constructing reality: art as a field of struggle of representations of political ideologies. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofija ta religijeznavstvo*, 4, 67–72 [in Ukrainian].
3. Punda, O. O., Kolobova, Ya. Yu. (2011). Problems of exercising the right to freedom of creativity. *Universytetsjki naukovi zapysky*, 2, 81–86 [in Ukrainian].
4. Ruptash, O., Skriblyak, M. (2020). Modern strategy of national culture development: theoretical aspects, social and legal guarantees and practical models of implementation. *Fenomen kultury u ghumanitarnomu dyskursi*. Chernivci: Chernivec. nac. un-t im. Ju. Fedjkovycha, 186–208 [in Ukrainian].
5. Stetsenko, L. L. (2012). Sociological views on art in the context of modern aesthetics. *Ghumanitarnyj chasopys*, 3, 38–45 [in Ukrainian].
6. Gombrich, E. (2012). *Art and Illusion: A study in the psychology of pictorial representation*. NY: Phaidon Press Inc [in English].
7. Möller, F. (2016). *Politics and Art. Subject: Political Science, Comparative Politics, Political Theory*. DOI: 10.1093 / oxfordhb / 9780199935307.013.13 [in English].
8. How Art and Politics Influence and Shape Each Other. (2021). Retrieved from: <https://different-level.com/how-art-and-politics-influence-and-shape-each-other/> [in English].

Стаття надійшла до редакції 31.03.2022
Отримано після доопрацювання 18.04.2022
Прийнято до друку 22.04.2022